

Збірник є щорічником, який друкується як додаток до наукового видання Інституту археології НАН України — журналу «Археологія». Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону. Стане в пригоді науковцям, студентам та всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки

Засновниківидавець:

Інститут археології Національної академії наук України

Головнийредактор:

КОЗАК Денис Никодимович, доктор історичних наук, професор

Заступникголовногоредактора:

ЗУБАР Віталій Михайлович, доктор історичних наук

Відповідальнийсекретар:

МІНАЄВА Наталія Іванівна

Редакційнаколегія:

КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України, доктор архітектури, професор

МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор

ГАВРИЛЮК Надія Оксентіївна, доктор історичних наук

ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, доктор історичних наук, професор

ІВАКІН Гліб Юрійович, доктор історичних наук, професор

ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор

СКОРИЙ Сергій Анатолійович, доктор історичних наук, професор

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, доктор історичних наук, професор

КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, кандидат історичних наук

ПОТЄХІНА Інна Дмитрівна, кандидат історичних наук

Друкується за постановою редакційної колегії

Приєм матеріалів:

Польовий комітет
ІА НАН України

Підготовка до друку:

редакція журналу
«Археологія»

Адреса редакції:

Україна, 04210, Київ — 210,
просп. Героїв Сталінграда, 12

Тел.: (380-44) 418-91-38

Факс: (380-44) 418-33-06

E-mail: editor@iananu.kiev.ua

<http://www.iananu.kiev.ua/archaeology/index>

На першій сторінці обкладинки:

вигляд на Херсонеське городище
з літака (фото В.А. Філіпова)

Усі права застережено. Передрук можливий зі згоди редакції журналу «Археологія» та авторів статей.

Технічний редактор

Т.М. Шендерович

Оформлення обкладинки

Є.О. Льницького

Комп'ютерна верстка

І.Г. Тарасенко

Переклад анотацій

англійською мовою

Т.М. Шевченко

Здано до набору 03.06.2008. Підписано до друку 30.01.2009.

Формат 60x84/8. Папір офсетний № 1. Гарн. Ньютон.

Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 43,01. Обл.-вид. арк. 46, 80.

Наклад 400 прим. Зам. 2310

Оригінал-макет виготовлено та тираж видруковано
Видавничим домом «Академперіодика», 01004, Київ,
вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
та видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001

АРХЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ

2006 • 2007

ВИДАЄТЬСЯ ЩОРІЧНО. КИЇВ

ЗМІСТ

Від редакції.....	5
<i>2006</i>	
БЕССОНОВА С.С., СТОЛЯРЕНКО П.Г. Археологические исследования экспедиции «Парфений» в 2006 г.	7
ЗАДНІКОВ С.А., ШРАМКО І.Б. Розкопки зольника 13 на Західному укріпленні Більського городища	8
ЗОЦЕНКО В.М., ТАРАНЕНКО С.П. Дерев'яна мостова XVIII—XIX ст. на Києвоподолі	11
ІВАКІН В.Г. ПЕФТШЦЬ Д.М. Про археологічні дослідження Подільської постійнодіючої експедиції влітку — восени 2006 р. за адресою: м. Київ, вул. Сковороди, 14.....	14
КОЗАК О.Д. Антропологічні та палеопатологічні дослідження людських решток з поховань та перепоховань, знайдених при археологічних розкопках на вул. Кафедральній у м. Львові у 2006 р.	18
ЛАЗУРКО О.Р., ТКАЧ Є.С. Археологічні дослідження в м. Угневі у 2006 р.	21
ПЕТРАУСКАС О.В., ШИШКІН Р.Г., БАБЕНКО Р.В. Розкопки могильника черняхівської культури Червоне-2 на Київщині у 2006 р.	25
ПРИЩЕПА Б.А., ТКАЧ В.В., ЧЕКУРКОВ В.С. Дослідження багатощарового поселення на південній окраїні м. Рівне.....	28
САГАЙДАК М.А., ТАРАНЕНКО С.П., ІВЧЕНКО А.В. Археологічне дослідження Подолу Києва за адресою вул. Борисоглібська, 3 у 2006 р.	32
СОХАЦЬКИЙ М., НІКІТШ О., КОВАЛЮХ М., ВІДЕЙКО М.В. Початок дослідження ДНК з антропологічними матеріалами трипільської культури із печери Вертеба	35
ТЕТЕРЯ Д.А. Археологічні дослідження на території Вознесенського монастиря в Переяславі 2006 р.	39
ТРУФАНОВ А.А., ЮРОЧКИН В.Ю., НЕНЕВОЛЯ И.И. Новое позднескифское поселение на левом берегу р. Альма в Юго-Западном Крыму.....	43
<i>2007</i>	
БАЛАКІН С.А. Результати археологічних досліджень на території Києво-Печерського заповідника у 2007 р.	45
БУТЯГИН А.М. Раскопки городища Мирмекий в 2007 г.	48
БЫЛКОВА В. П. Раскопки Белозерского поселения в 2006—2007 гг.	51

ПРИЩЕПА Б.А., ЧЕКУРКОВ В.В., ТКАЧ В.В. Продовження досліджень середньовічного м. Дубна	282
ПРИЩЕПА Б.А., ЧЕКУРКОВ В.С., ТКАЧ В.В., ПОЗІХОВСЬКИЙ О.Л. Археологічні розкопки в центральній частині м. Рівне.....	285
ПРОБЕЙГОВОЛА А.С., КРАСИЛЬНИКОВ К.И., АПАРЕЕВ С.М. Исследования могильника поздней бронзы у с.Каменка в 2007 г.....	290
ПРОХНЕНКО І.А., ГОМОЛЯК О.М., МОЙЖЕС В.В. Результата дослідження Виноградівського і Королівського замків.....	296
ПУЗДРОВСКИЙ А.Е., ЛЯШУК П.М., МЕДВЕДЕВ Г.В. Охранные исследования на территории мемориала «Поле Альминского сражения» в 2007 р.....	302
ПУЗДРОВСКИЙ А.Е., МЕДВЕДЕВ Г.В., СОЛОМОНЕНКО А.Е., ТРУФАНОВ А.А. Охранные исследования Усть-Альминского некрополя в 2007 г.....	303
ПУЗДРОВСКИЙ А.Е., МЕДВЕДЕВ Г.В., ТРУФАНОВ А.А. Охранные исследования в долине р. Альмы в 2007 р.....	305
ПУСТОВАЛОВ С.Ж. Дослідження напівземлянки шляхти на о. Байда.....	307
САГАЙДАК М.А., ТАРАНЕНКО С.П., ПЕФТИЦЬ Д.М., ЖУРУХІНА О.Ю. Археологічні дослідження в урочищах Гончари-Кожум'яки у 2007 р.....	310
СОРОЧАН С.Б., КРУПА Т.Н., САЗАНОВ А.В., ИВАНОВ А.В. Об археологических исследованиях и консервационно-реставрационных работах на территории «цитадели» Херсонеса в 2007 г.....	314
СУПРУНЕНКО О.Б. Дослідження кургану в с.Солонці поблизу м.Комсомольськ у пониззі Псла	319
СУПРУНЕНКО О.Б., МИРОНЕНКО К.М., ПУГОЛОВК Ю.О., СИДОРЕНКО О.В., ШЕРСТЮК В.В. Рятівні дослідження на Миколаївській гірці у Полтаві.....	323
СУПРУНЕНКО О.Б., МИРОНЕНКО К.М., СИДОРЕНКО О.В., ЛЯМКШ В.В. Розвідки у пониззях рр. Сухий Кобелячок та Псел на Кременчуччині.....	327
СТЕПАНЧУК В.Н., РЫЖОВ С.Н., ВЕТРОВ Д.А., СИВОЛАП М.П. Разведки палеолитических памятников на пограничье Черкасской и Кировоградской областей в октябре 2007 г.....	331
ТАРАБУКІН О.О. Археологічні розвідки на Житомирщині у 2007 р.....	335
ТОВКАЙЛО М.Т., БУЗЯН Г.М., ТЕТЕРЯ Д.А., ЮРЧЕНКО О.В. Нові дослідження Переяславського фунтового могильника в 2007 р.....	340
УСИК В.І., МОНГАЛ К., ГЕРАСИМЕНКО Н.П. Верхній палеоліт Закарпаття. Дослідження палеолітичної стоянки Берегове І у 2006—2007 рр.....	344
УШАКОВ С.В. Археологические исследования в северо-восточном районе Херсонеса Таврического (базилика «Крузе») в 2007 г.....	349
ФОМЕНКО В.М., ТОВКАЙЛО М.Т., ТРЕБУХ О.О. Охоронно-рятівні археологічні дослідження на Південному Бузі.....	354
ЧИСТОВ Д. Е. Работы экспедиции Государственного Эрмитажа на острове Березань в 2007 г.....	357
ШКОРОПАД В.В., БАКЖ В.Г. Охоронні археологічні дослідження в центрі міста Луцьк	360
ШРАМКО І. Б., ЗАДНІКОВ С.А. Результати археологічного дослідження Більського городища в 2007 р.	363
Наші автори	366

М.Т. Товкайло, Г.М. Бузян, Д.А. Тетеря, О.В. Юрченко

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ГРУНТОВОГО МОГИЛЬНИКА В 2007 р.

In 2007, the National Historic and Cultural Preserve «Pereyaslav» continued the protective archaeological research of the Ancient Rus earthen burial ground, revealed in 2003 in the southeast outskirts of Pereyaslavl Ruthenian. During the works on the area of 1100 m² 21 burials were opened and investigated.

У 2007 р. археологічна експедиція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» продовжила дослідження давньоруського ґрунтового могильника, що знаходиться на південно-східній околиці сучасного м. Переяслава-Хмельницького. Могильник було відкрито у 2003 р., а впродовж 2004—2005 рр. експедиція дослідила тут 55 поховань та ритуальний комплекс із двох вогнищ.

Необхідність проведення минулорічних досліджень зумовлювалась розширенням кар'єру з вибирання глини для потреб місцевого цегельного заводу. Розкоп 2007 р. було закладено у східній частині могильника, на відстані 46 м від східного краю розкопу 2005 р. Між цими, дослідженими розкопками, ділянками могильника лежить неглибока долина завширшки близько 40—50 м, що закінчується невеликим блюдцем, виявленим у 2005 р. Розкопками 2005 р. тут не виявлено жодних поховань, тому ми вважали, що це зниження природного рельєфу слугувало східною межею могильника, відділяючи його таким чином від решти плато. Далі на схід від цієї долини рельєф знову підвищується. Саме тут, на краю цього підвищення, було закладено розкоп 2007 р. Його розміри: довжина — 44—60 м, ширина — 10—20 м, площа — 1110 м². Нові роботи на могильнику показали, що з підвищенням рельєфу він і далі продовжується вглиб плато, а досліджена у 2007 р. ділянка виявилась насиченою похованнями, густина розміщення яких не менша, ніж на попередніх площах. Більше того, є всі підстави вважати, що могильник продовжується і далі вглиб плато.

Стратиграфія ґрунтових нашарувань така сама, як і на попередніх ділянках. Під чорноземним шаром (0,4 м) до глибини 1,0 м залягав темно-сірий гумусований суглинок, що перекривав суглинок світлого сіро-жовтого кольору, нижче від якого з глибини, 2,0 м починався материковий лес.

У 2007 р. відкрито 16 поховань давньоруського часу. Більшість із них залягає на межі темно-сірого гумусованого та жовтуватого суглинків, що в основному давало змогу фіксувати контури поховальної ями та залишки зотлілого дерева від поховальних конструкцій. Поховальні ями мали підпрямокутну форму, здебільшого із заокругленими кутами (рис. 1; 2). У восьми випадках на дні ям, у головах та ногах покійника, було прокопано заглиблення у вигляді поперечних ровиків на всю ширину поховальної ями, які мали довжину від 0,20 до 0,43 м та глибину 0,10—0,25 м (рис. 1; 2, /.) За залишками трухлого дерева, як і в попередні роки, простежено кілька типів поховальних конструкцій.

Як і раніше, спостерігається не дуже чітка система розташування поховань рядами по лінії південь—північ, тобто паралельно береговій лінії. Відстань між рядами становить від 5 до 9 м, між похованнями в рядах — від 5 до 13 м. Особливостями досліджуваної ділянки могильника є наявність парних поховань, відсоток яких порівняно з іншими частинами могильника тут значно вищий. Попарне розміщення могил зафіксовано у 4 випадках, з яких в одному випадку в спільній ямі поховано двоє померлих (поховання 58а та 58б) у двох окремих домовинах, поставлених впритул одна до одної (рис. 2, і). У 2 випадках могили розміщені по чотири в ряд, на відстані 0,1—1,0 м одна від одної, що безперечно засвідчує родинний характер частини поховань могильника.

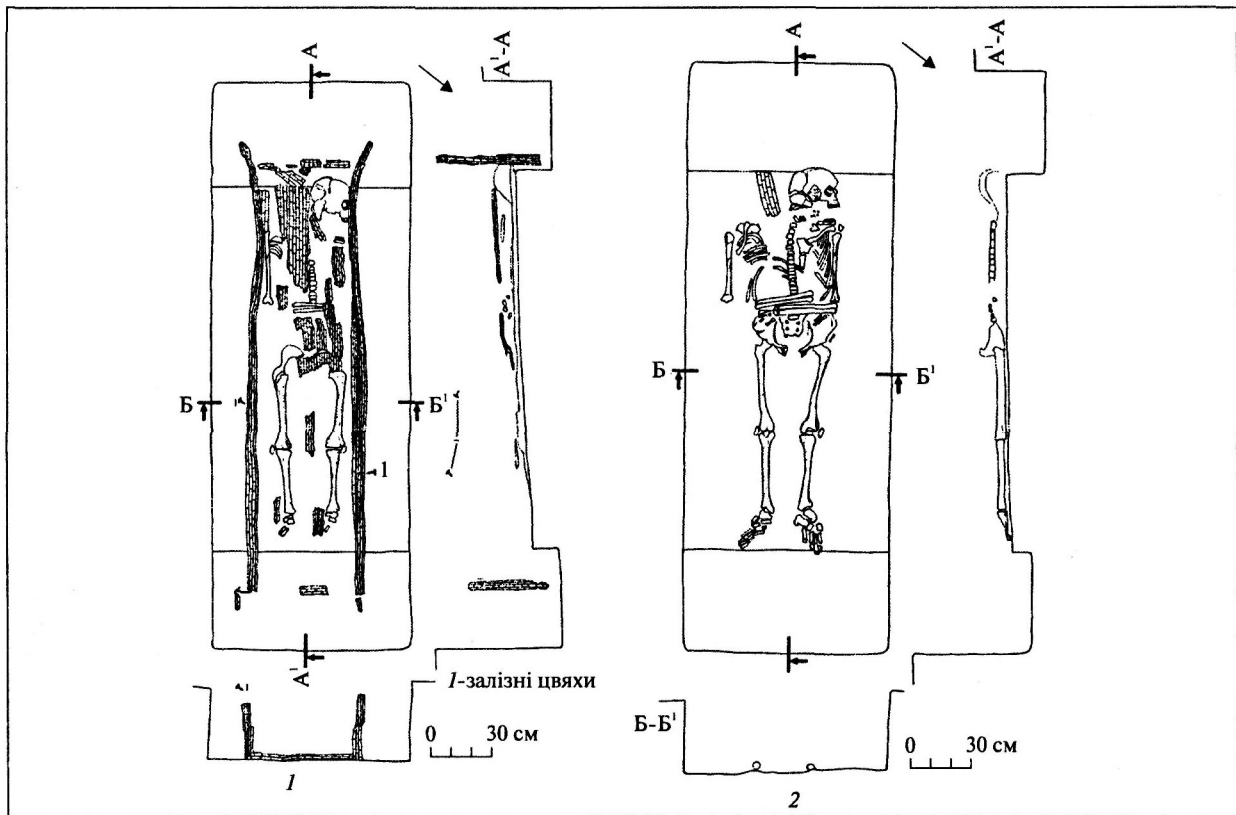

Рис. 1. План і профілі поховання 56 (1, 2)

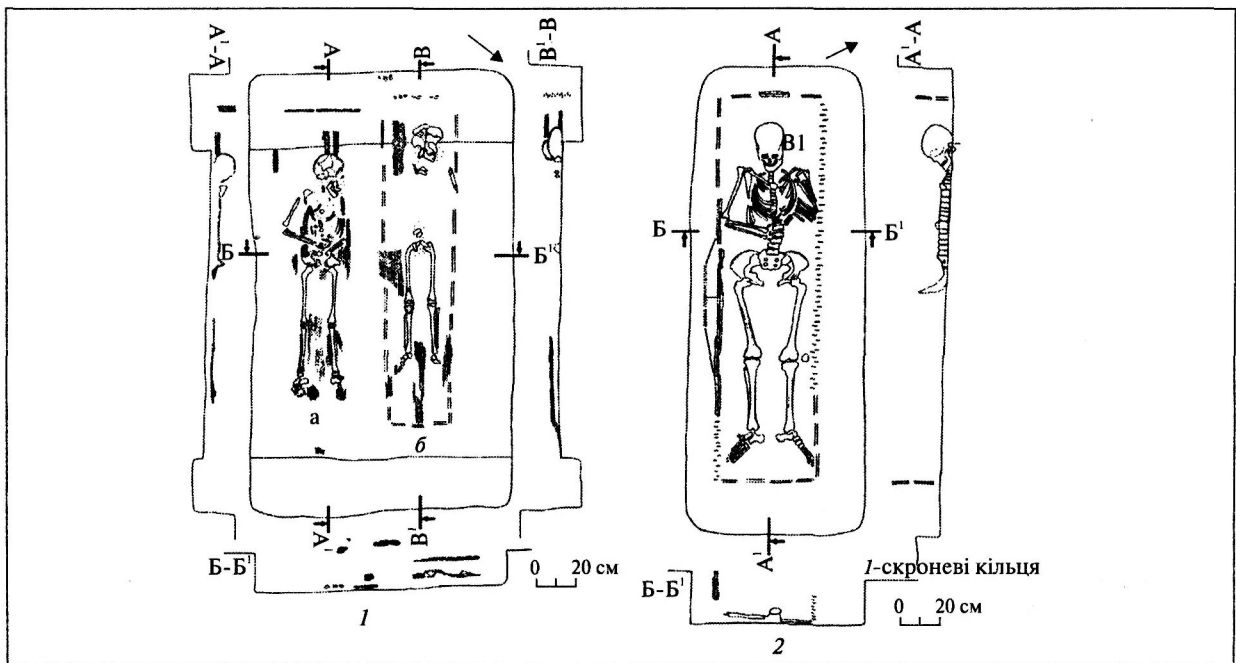

Рис. 2. План і профілі поховань 58а, 58б (1) та 61 (2)

Орієнтація поховань західна з незначними відхиленнями на північ чи південь, відповідно до сезону захоронення. На захід орієнтовано 8 кістяків, на південний захід — 11, на північний захід — 2. Всі дослідженні кістяки лежали випростано на спині. Положення рук різноманітне. У шести похованнях обидві руки зігнуті в ліктях і покладені

кистями на живіт чи тазові кістки; у семи випадках простежено положення однієї руки на ключиці чи під підборіддям, а другої — на животі.

Із супровідного інвентарю в одному з поховань виявлено залізний ніж, в іншому — уламок гончарного посуду. У кількох похованнях збереглися залишки одягу, головного убору та

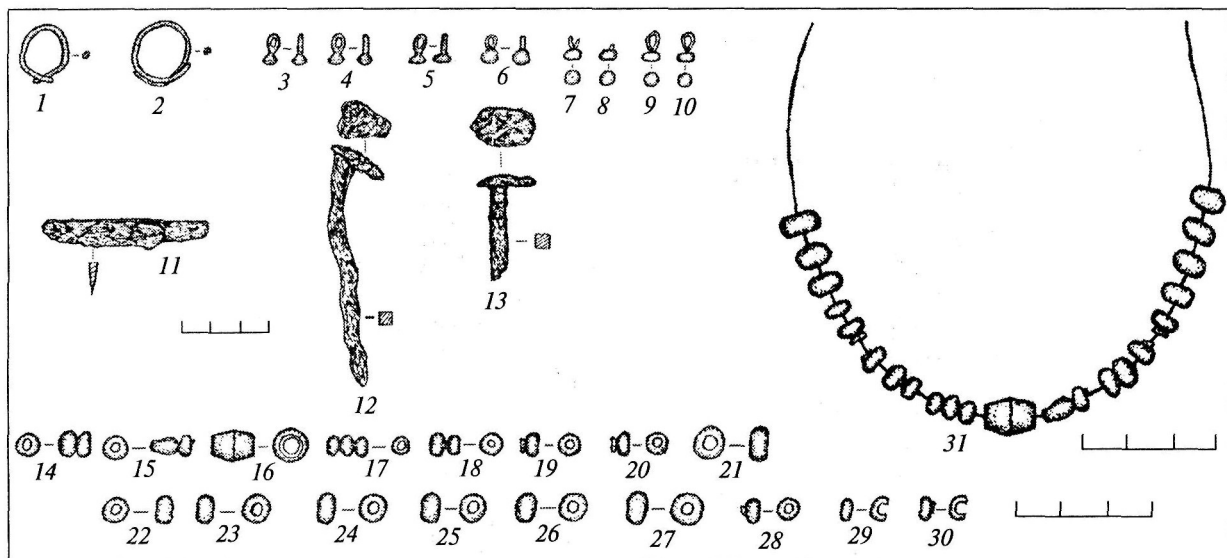

Рис. 3. Матеріали з поховань Переяславського могильника: 1, 2 — скроневі кільця (поховання 61); 3, 4 — гудзики (поховання 75); 5 — гудзик (поховання 74); 6 — гудзик (поховання 70); 7, 8 — гудзики (поховання 70); 9, 10 — гудзики (поховання 66); 11 — ніж (поховання 60); 12 — цвях (поховання 56); 13 — цвях (поховання 62); 14—30 — намистини (поховання 62); 31 — реконструкція намиста (поховання 62)

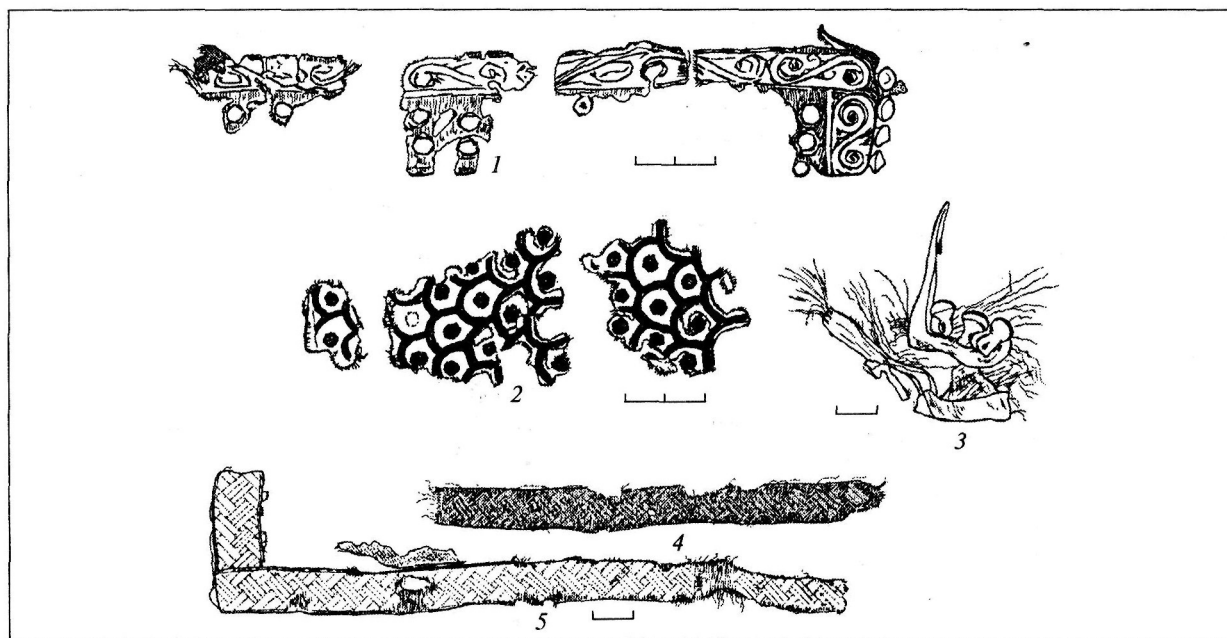

Рис. 4. Фрагменти тканин з поховань 63 (1, 2); 70 (3); 75 (4, 5)

взуття у вигляді фрагментів тканин, шкіри, металевих та скляних гудзиків, скляного намиста, скроневих кілець, за якими вдалося простежити деталі костюма. В окремих похованнях виявлено цвяхи, якими було скріплено елементи поховальних конструкцій. Нижче подаємо опис супровідного інвентарю та інших речей.

Ніж залізний виявлено в похованні 60, біля ніг покійного на дні поховальної ями, що свідчить про його ритуальне призначення. Спинка ножа пряма, вістря обламане. Довжина клинка — 5,5 см, висота леза — 1 см. Клинок у пере-

тині трикутної форми, товщина обухка — 3 мм (рис. 3, 11). Знахідки ножів такого типу поширені на пам'ятках давньоруської доби X—XIII ст.

Два бронзових *скроневих кілець* простого типу виявлено в похованні 61 біля лівої скроні. Вони виготовлені з круглого дроту діаметром 2—3 мм. В одного кінці злегка заходять один за одного, діаметр кільця 1,5—1,2 см, друге має кінці, що заходять один за одного, його діаметр 1,7—1,5 см (рис. 3, 1, 2). Поширені такі знахідки на багатьох пам'ятках давньоруської доби впродовж XI—XIII ст.

Гудзики бронзові літі, з петлеподібною дужкою (рис. 3, 3—6) виявлено в похованнях 63 (3 шт.), 70 (3), 74 (2), 75 (2). Вони мають грибоподібну кулясту форму. Аналогічні гудзики виявлено в поховальних комплексах Києва, Чернігова, Канівського Придніпров'я та ін. Хронологічний період їх побутування — рубіж XI—XII—XV ст.

Гудзики скляні жовтуватого кольору, у вигляді намистин насаджені на залізні стрижні, виступаючий кінець яких загнутий у вигляді петлі (рис. 3, 7—10). Такі гудзики виявлено в похованнях 63 (1), 66 (2), 67 (1), 70 (2). Намистини округлої форми, трохи приплюснуті з двох боків, діаметром 5 мм, заввишки 4 мм.

Намисто скляне, виявлене в дитячому похованні 62, складалося з сімнадцяти намистин. З них одна біконічної форми, синього кольору, її висота становить 9 мм, діаметр отвору — 3 мм (рис. 3, 16). Інші шістнадцять мають кулясту форму, приплюснуті з боків, жовтуватого та сірого кольорів. Їхні розміри — від 7 до 5 мм у діаметрі, діаметр отвору — 1—3 мм. Серед цих намистин знайдено три подвійні і одну потрійну (рис. 3, 14—31).

Цвяхи залізні, якими скріплювали елементи поховальних конструкцій, у перетині — підквадратні з овальними головками. Вони сильно кородовані й здебільшого збереглися фрагментарно, їхня товщина — 0,5—0,6 см. Довжина повністю збереженого цвяха з поховання 56 становить 9 см (рис. 3, 12, 13).

Рештки **шкіряного взуття**, яке мало форму невисоких м'яких черевиків, виявлено в похованні 65.

Фрагменти тканин знайдено в похованнях 63, 70 та 75. У похованні 63 фрагменти тканини виявлено біля шийних хребців та на зап'ястку лівої руки.

Біля шії знаходилась шовкова стрічка, гаптована шовковою та золотною нитками з чотирма прикріпленими до тканини гудзиками, з яких три — скляні на залізному стрижні та один бронзовий. На краю, де пришито гудзики, залишилися невеликі фрагменти іншої тонкої шовкової тканини репсового переплетення, до якої прикріплено гаптовану стрічку (збереглися нитки з'єднувального шва). Ширина стрічки-коміра — 3 см (збережена у 5 фрагментах загальною довжиною 14 см). Елементи узору (а саме, «нескінченність» та контури кружечків) виконані крученою шовковою ниткою стебловим швом, а фон узору (втім числі серединки «кружечків» та

проміжки між ними) виконаний, напевно, пряденою золотною ниткою технікою «в прикріп» (збереглися окремі блискітки золота). Кручена шовкова нитка має нині рудувато-коричневий колір, а прядена золотна нитка — синюватосірий відтінок. Узор складається з верхньої поздовжньої смуги, яку утворюють горизонтально розміщені S-подібні фігури («нескінченність»), та нижньої смуги, яку заповнюють досить густо розміщені ряди «кружечків» — по три у вертикальному ряду. На торцевому, правому, краї стрічки-коміра, на місці пристібання гудзиків, S-подібна фігура розміщена вертикально, отже, сорочка застібалася справа наліво (рис. 4, 1).

Манжет був оздоблений іншою гаптованою стрічкою, яка збереглася в трьох фрагментах, завширшки не менш як 4 см. Основа стрічки — це шовкова тканина репсового переплетення. Вишивка виконана крученою шовковою ниткою та пряденою сухозлотицею. Узор складає «луска» із зашитими серединками у вигляді кругів. Основу узору виконано крученою шовковою ниткою, можливо, скрученою разом із золотною, технікою стеблового шва у кілька рядів. Контури елемента узору — кругів — вишиті шовком «у прикріп», а серединка кругів зашита у техніці «насіпка» (рис. 4, 2).

У похованні 70 у ділянці шії виявлено дуже незначні рештки тканини коміра з чотирма гудзиками, з яких три — бронзові, один скляний на залізному стрижні, причому три гудзики були прикріплені до тканини, від якої залишились висотані частини тонкої шовкової стрічки, витканої золотною ниткою (помітні золоті блискітки). Зберігся незначний фрагмент полотняної тканини, до якої прикріплена шовкова (рис. 4, 3).

У похованні 75 виявлено залишки тканиної стрічки, що прикрашала комір на зразок «каре». Ткання гобеленове, в якому використано золотну нитку. Колір залишків стрічки коричнювато-сірий. Збереглися невеликі фрагменти шовкової репсової тканини, до якої шовковою ниткою пришито стрічку. Ширина стрічки — 1 см. Довжина одного фрагмента 15,5 см, другого — 11,2 см.

Отримані матеріали доповнюють відомості щодо давньоруського поховального обряду загалом та його окремих деталей. Рідкісні знахідки деталей вбрання поповнюють нечисленну колекцію подібних старожитностей, надають нові дані для реконструкції одягу та його оздоблення давньоруської доби.

